

Radorør kurskveld 4

<http://trhf.no>

klikk på lenken Rørkurs

Petter Brækken

petter@brakken.no

977 58 200

Emner i teorikurset:

Til nå gjennomgått:

- Radiorør, oppbygning, fysikalsk virkemåte, varianter og egenskaper (triode tetrode pentode)
- Skjemasympboler, rørsokler, systemer for rørbetegnelser (Europa, USA)
- Rørkarakteristikk (overføringskarakteristikk, utgangskarakteristikk), finne arbeidspunkt og forsterkning
- Rørkonstanter (S , g_m , μ , R_i) og småsignalmodeller (AC ekvivalentskjema) forsterkningsformler
- Forsterkerkonfigurasjoner (FK, FA, FG)
- Forspenningskoblinger (eks. katodemotstand med avkoblingskondensator)
- Effektforsterkertrinn med utgangstransformator, forsterkerklasser (A, B, C)
- Strømforsyning for rørførsterkere, likeretting og glatting.
- Analyse av byggesettets koblingsskjema; trinnenes virkemåte, forsterkning, negativ tilbakekobling
- Forvrengning (THD) i rørførsterkere (trioder og pentoder)

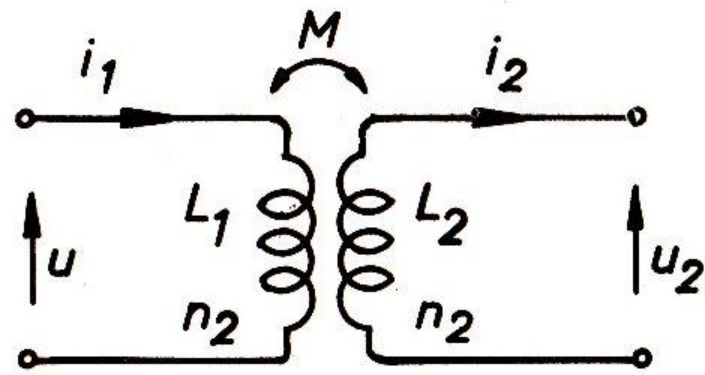
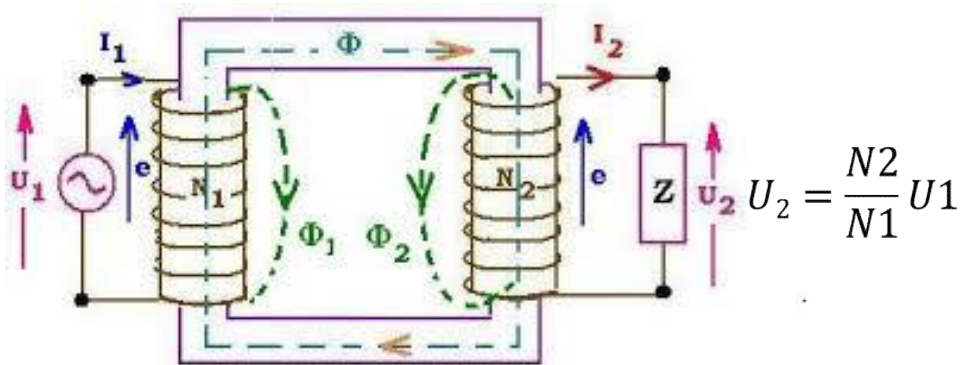
Gjenstår:

- Utgangstransformatorer, litt om krav til audiotransformatorer og praktiske løsninger. Transformatorberegninger.
- Elektrolyttkondensatorer til likeretteren
- Litt om mottaktkobling (push-pull)
- Praktiske labtips for arbeid med rørutstyr
- HMS (arbeid med utstyr med høye spenninger)
- Opplegget for forsterkerbyggingen

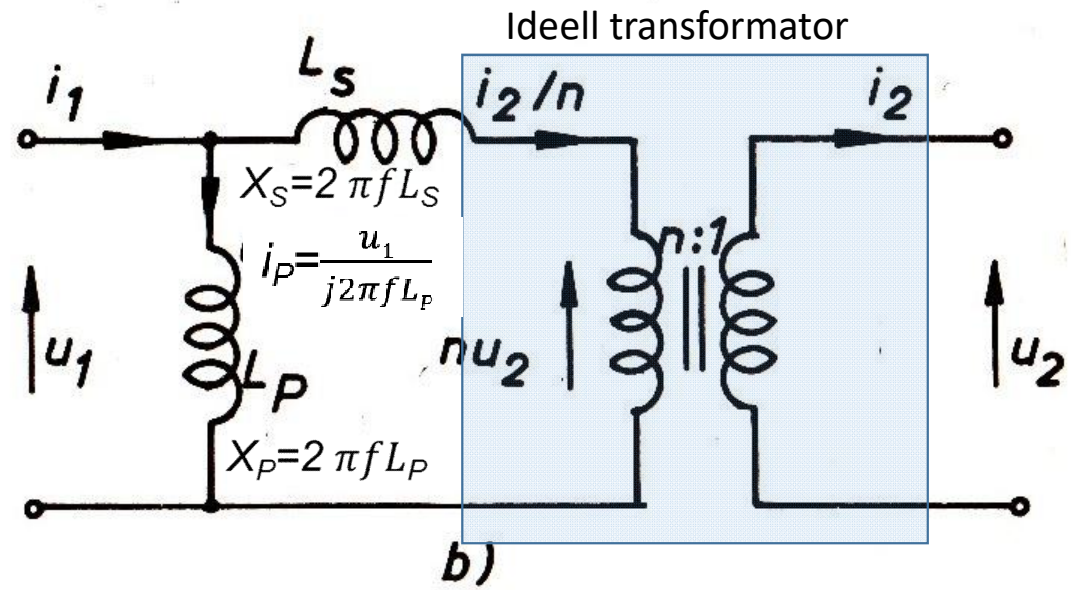
$$\phi = I_1 N_1 / R_m$$

Flukstettheten $B = \phi / A$

Mer om utgangstransformatoren (Soma kap. 3.4)

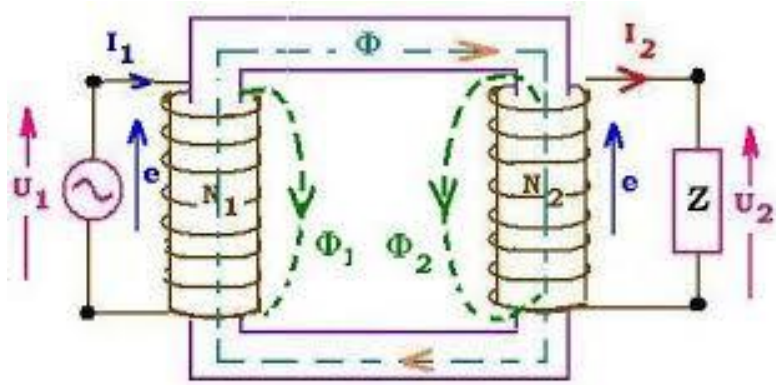
a)

b)

Fig. 3.18. Tapsfri transformator med ekvivalentskjema

Prinsipp tegning - Praktiske utførelser av utgangstransformator

C-kjerne

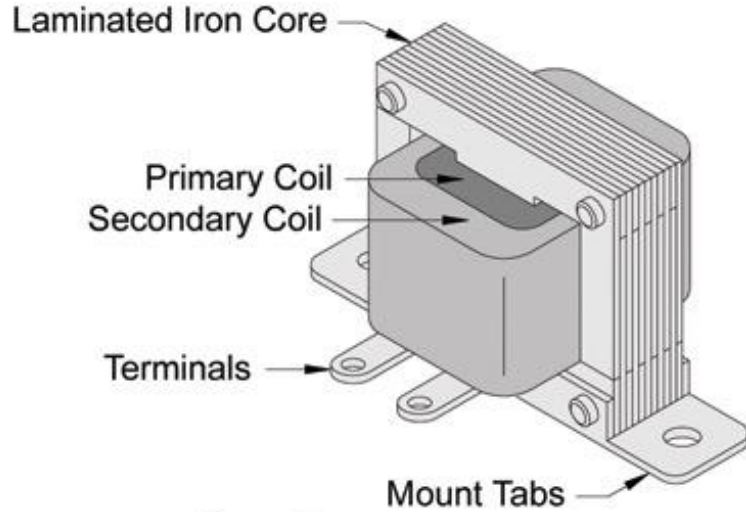
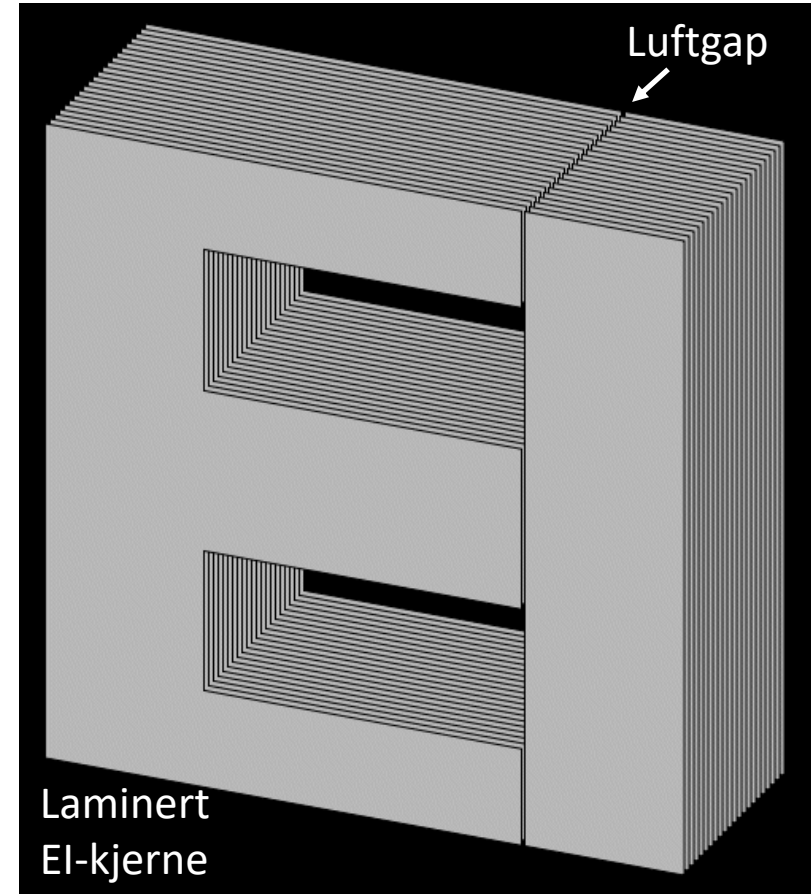
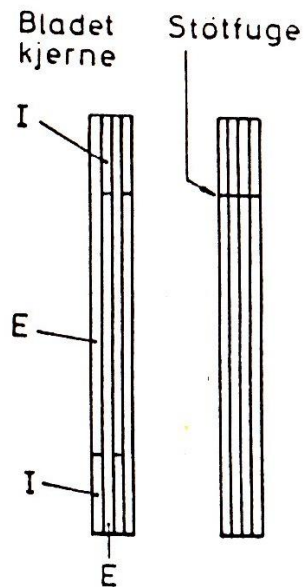
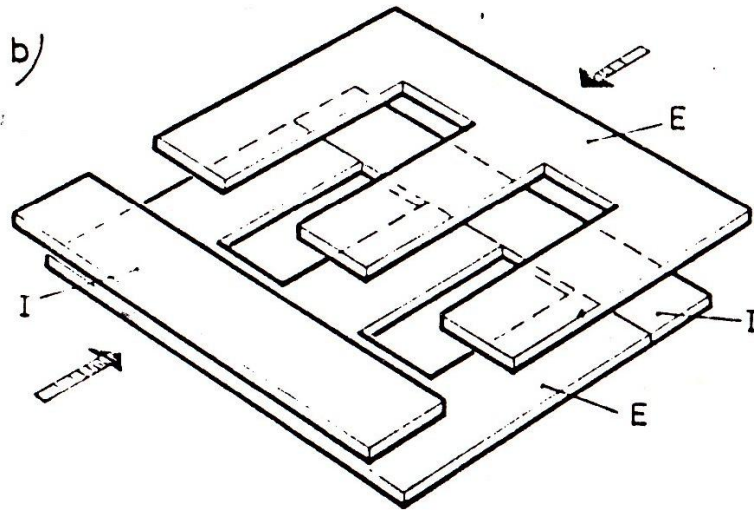

Figure 3
"E" Core Transformer

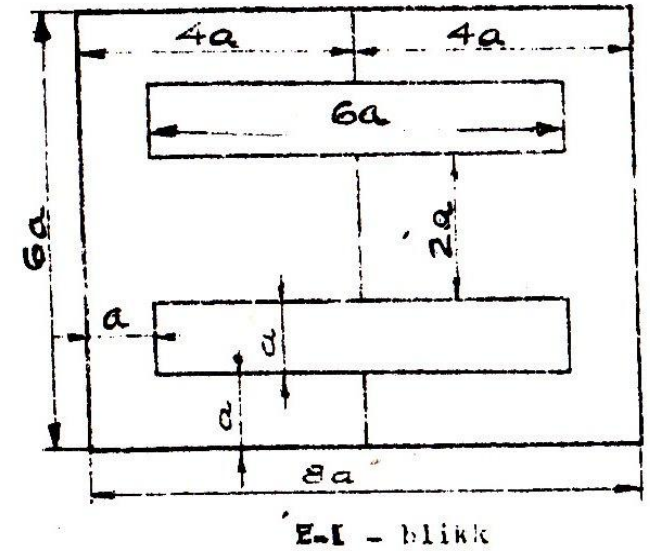
EI-kjerne

«Bladet blikk» brukes i transformator uten likestrømskomponent:

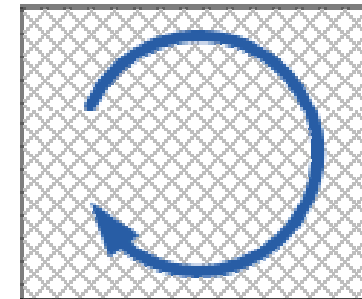

Støtfuge nyttes for å lage luftgap i trafo med likestrømskomponent

«No-waste» blikk:

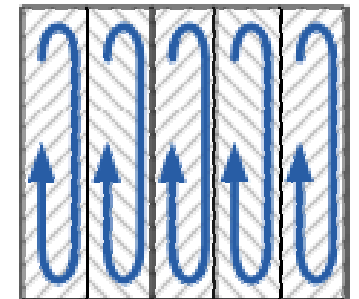

Kompakt kjerne

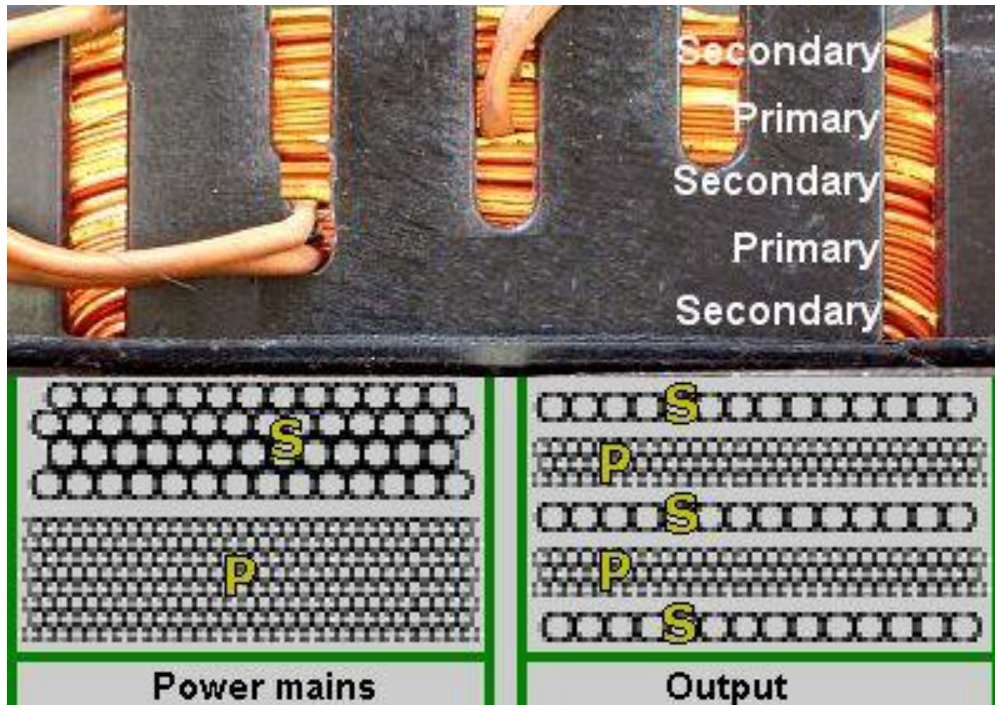
Stor hvirvelstrøm

Laminert kjerne

Små hvirvelstrømmer

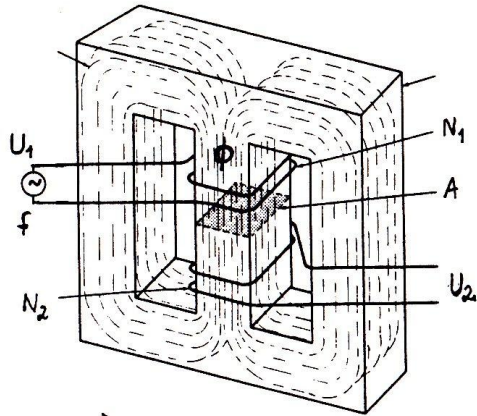
Oppsummert

Viktig for utgangstransformatoren:

- Liten lekkfluks (liten L_S) – viktig for høye frekvenser (diskant) – viktig ved stor uteffekt. Bruk f. eks «interleaving»
- Stor primærinduktans L_P – viktig for lave frekvenser (bass)
- Stort jerntverrsnitt A og Luftgap – viktig for å hindre jernmetning pga. likestrøm

Kort om transformatorordimensjonering

Påtrykker sinusformet spenning med effektivverdi U_1 på primær med N_1 vindinger

Får sinusformet fluks $\phi(t) = \Phi \cdot \sin 2\pi f t$ som induserer en motspenning $u_i = N_1 \frac{d\phi}{dt}$

Flukstettheten i kjerna med tverrsnittareal A blir $B(t) = \phi(t)/A$

Antagelsen indusert motspenning ca. lik påtrykt spenning u_1 fører til designformelen:

$$U_1 = 4.44 \cdot N_1 \cdot f \cdot A \cdot \hat{B}$$

amplitudeverdi

Ut fra kjernas kjente A og $B_{\max}$ og ønsket U_1 kan nødvendig N_1 beregnes

Tommelfingerregel for nett-transformatorer:

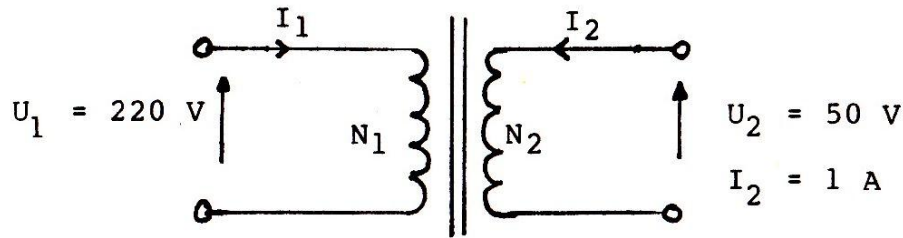
$$A[\text{cm}^2] \approx \sqrt{P[\text{W}]}$$

Forutsetning for formelen:

EI-kjerne, $B_{\max} \approx 1 \text{ T}$

og strømtetthet i tråden i primærviklingen $S \approx 3 \text{ A/mm}^2$

Transformatordimensjonering - talleksempel

Transformatoren skal levere effekten $S_2 = U_2 \cdot I_2 = 50 \text{ VA}$, d.v. vi trenger ca kjernetverrsnitt

$$A = \sqrt{50} \text{ (cm}^2\text{)} = 7 \text{ cm}^2 = 7 \cdot 10^{-4} \text{ m}^2$$

Bruker kjerneblikk som tåler maksimal flukstetthet $\hat{B} = 1.2 \text{ T}$, noe som gir indusert spenning i primæren:

$$U_i = U_1 = 4.44 N_1 f \hat{B}$$

Dette gir mulighet for bestemmelse av primært vindingstall

$$N_1 = U_1 / (4.44 \cdot f \cdot A \cdot \hat{B})$$

$$= 220 / (4.44 \cdot 50 \cdot 7 \cdot 10^{-4} \cdot 1.2)$$

$$N_1 = 1180$$

=====

Sekundært vindingstall blir:

$$N_2 = N_1 (U_2 / U_1) = 1180 \cdot (50 / 220)$$

$$N_2 = 268$$

=====

Primærstrømmen blir:

$$I_1 = I_2 (N_2 / N_1) = 1 (268 / 1180) = 0.23 \text{ A}$$

=====

Nødvendig trådtverrsnitt eller tråddiameter kan beregnes ut fra tillatt strømtetthet. Tillater vi f.eks. $J = 2.55 \text{ A/mm}^2$ kan vi bruke tabellen

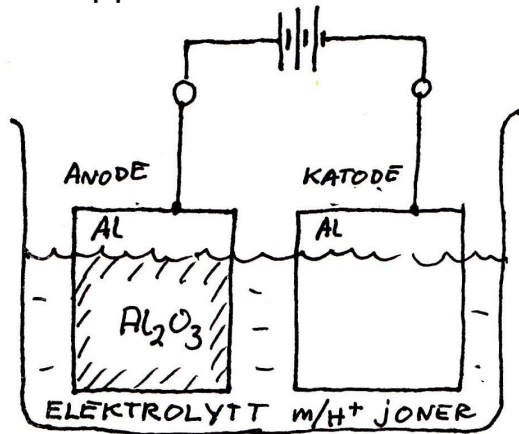
Tabell 3. Dimensjoner og egenskaper for koppertråd.

Tråddiameter		Tråd-tverrsnitt q_{Cu} mm^2	Masse pr. meter m_{Cu} g/m	Resistans pr. meter R_{Cu} Ω/m	Vindingstall pr. cm^2 n_F cm^{-2}	Maksimal strøm ved	
Uten isolering d_{Cu} mm	Med isolering d_{CuL} mm					$S = 2,55$ A/mm^2 $I_{2,55}$ $\text{mA}^*)$	$S = 1,00$ A/mm^2 $I_{1,00}$ $\text{mA}^*)$
0,33	0,36	86	0,786	0,2051	650	218	90
0,34	0,37	91	0,835	0,1932	600	231	90
0,70	0,74	385	3,43	0,0455	160	980	384
0,75	0,79	444	3,95	0,0395	140	1125	442

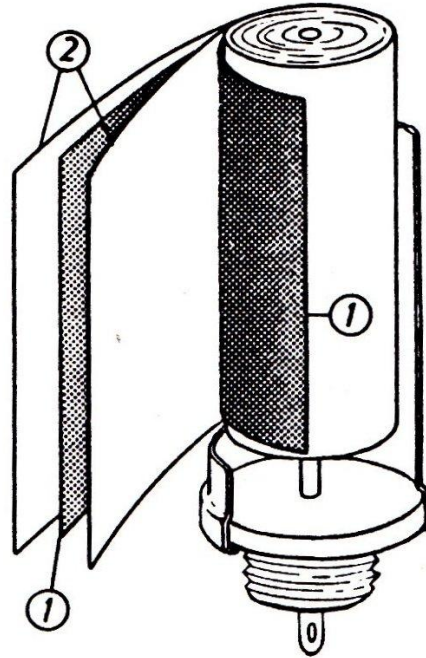
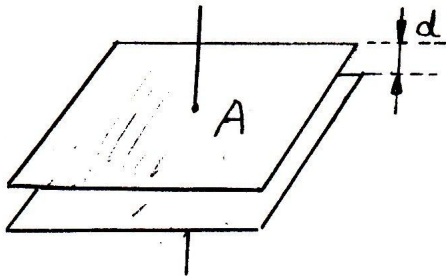
Sekundærviklingen trenger altså $d_2 = 0.74 \text{ mm } \emptyset$, mens primæren klarer seg med $d_1 = 0.37 \text{ mm } \emptyset$.

Elektrolyttkondensatorer

Prinsipp:

$$C = \epsilon \frac{A}{d} [F] \quad \epsilon_{Al_2O_3} \approx 8$$

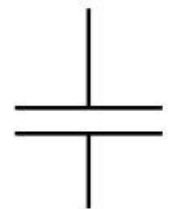
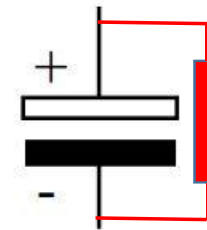
1. Aluminiumfolier (tykkelse 10-50 μm)
Katodefolien koples sammen med aluminiums-
beholderen.
2. "Trekkpapir" fuktet med elektrolytt
(tykkelse 30 μm ca)

Kinesisk variant som produseres i dag

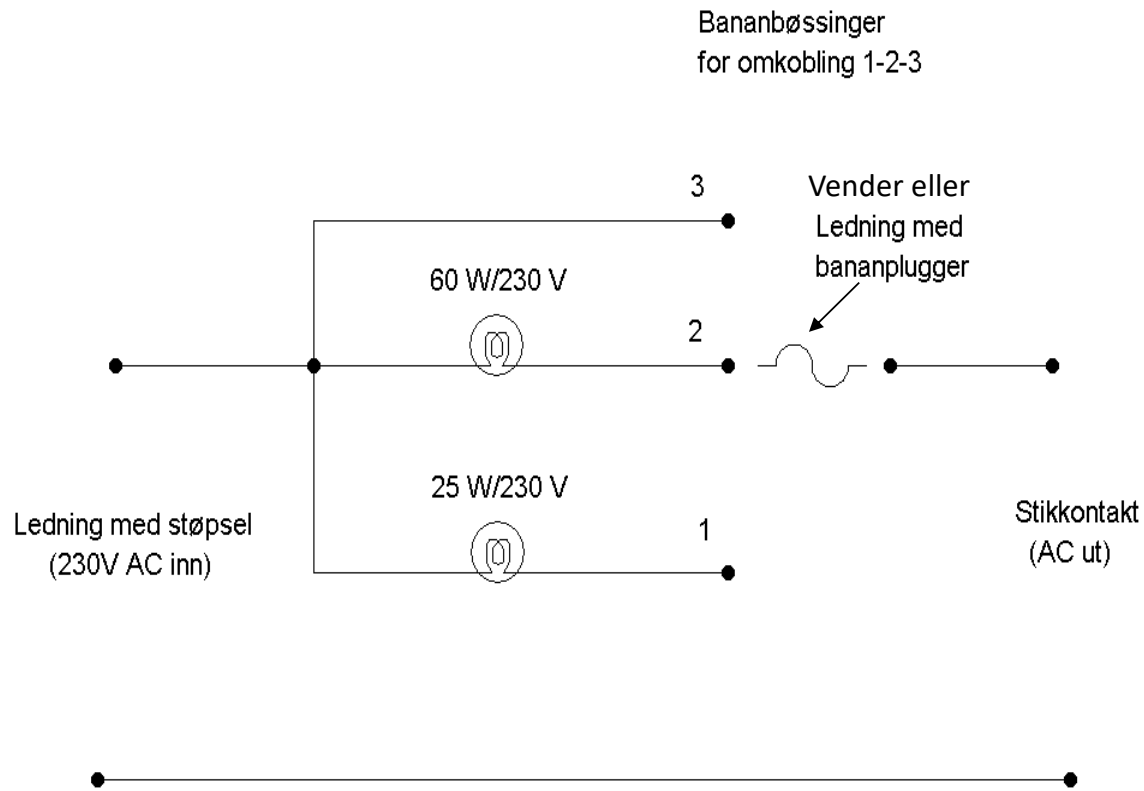
Elektrolytt
kondensator

"Vanlig"
kondensator

Enkel overstrømssikring for testing

60W glødepære vil ved kortslutning begrense strømmen til max. 0,25 A. Pæra vil da lyse fullt og indikere en kortslutningsfeil.
(0,1A for 25W)

Eksempel med éi pære og forbikoblingsbryter (ikke-norsk jordingsstikkontakt)

Klasse B push-pull forsterker (Soma kap.7)

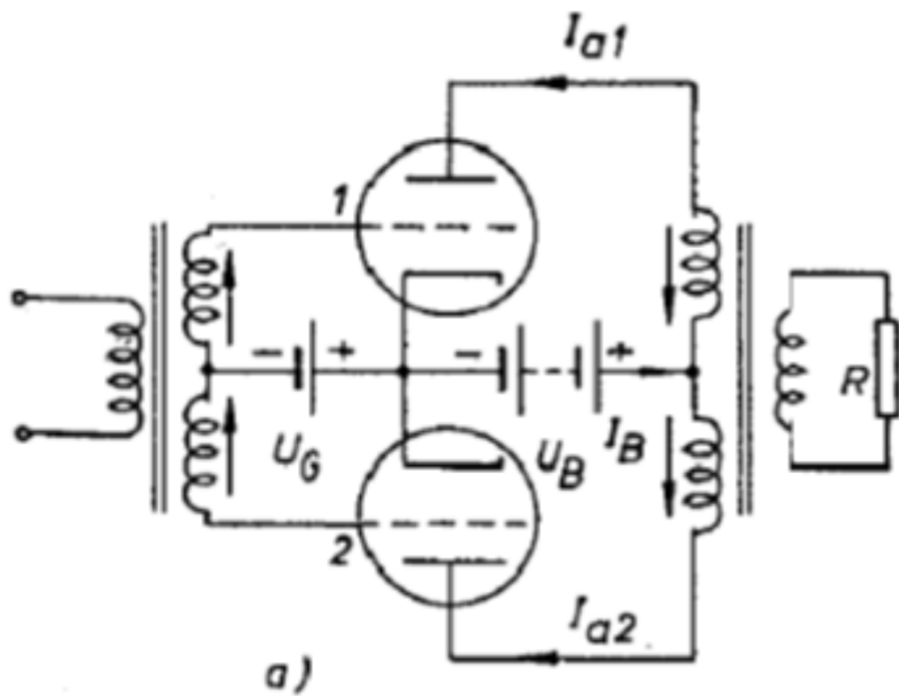
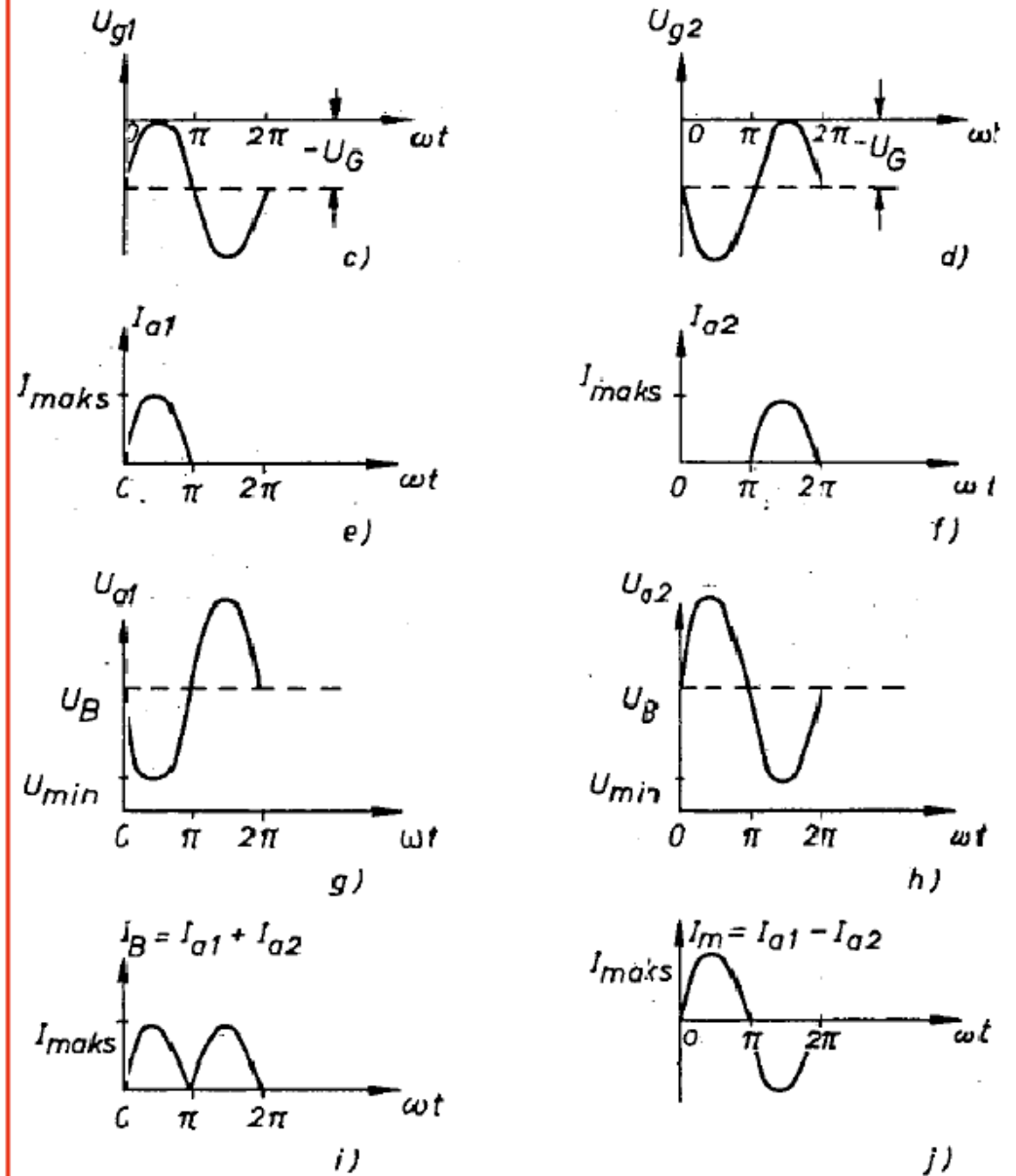

Fig. 7.14. Strøm- og spenningskurver i B-forsterker

Klasse B og klasse AB-forsterker sammenlignet

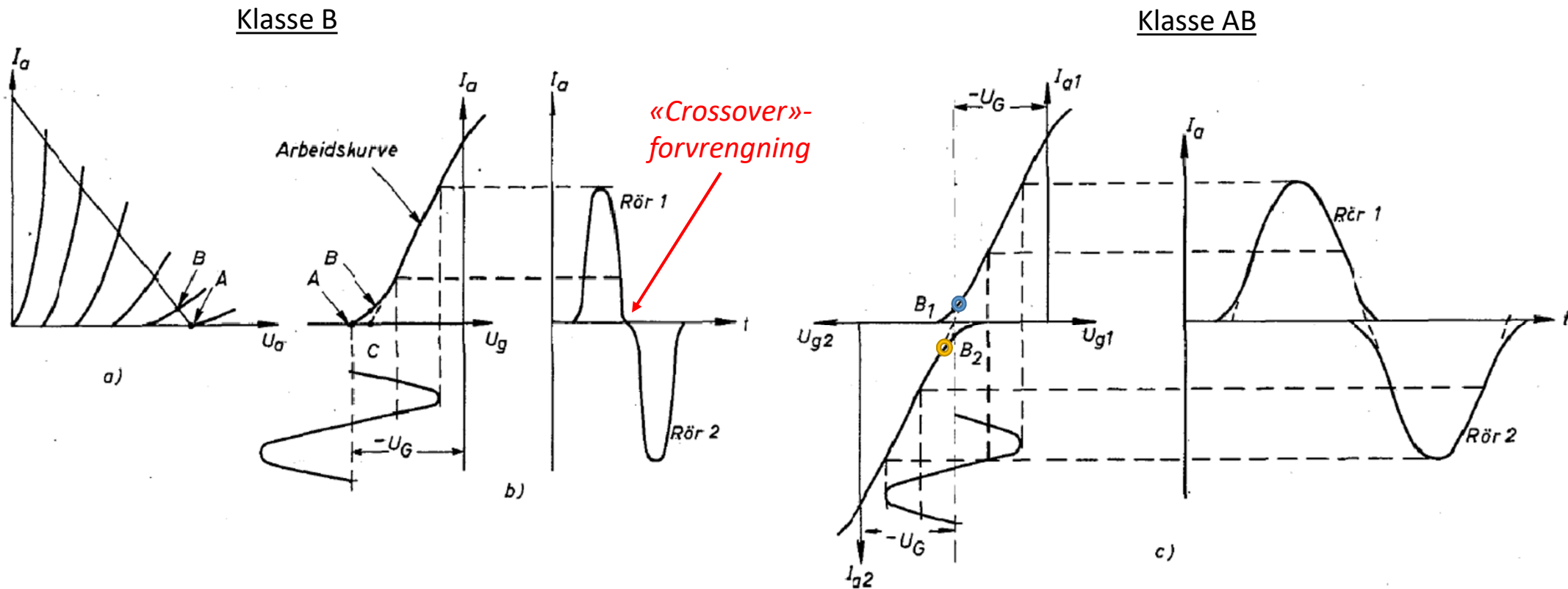
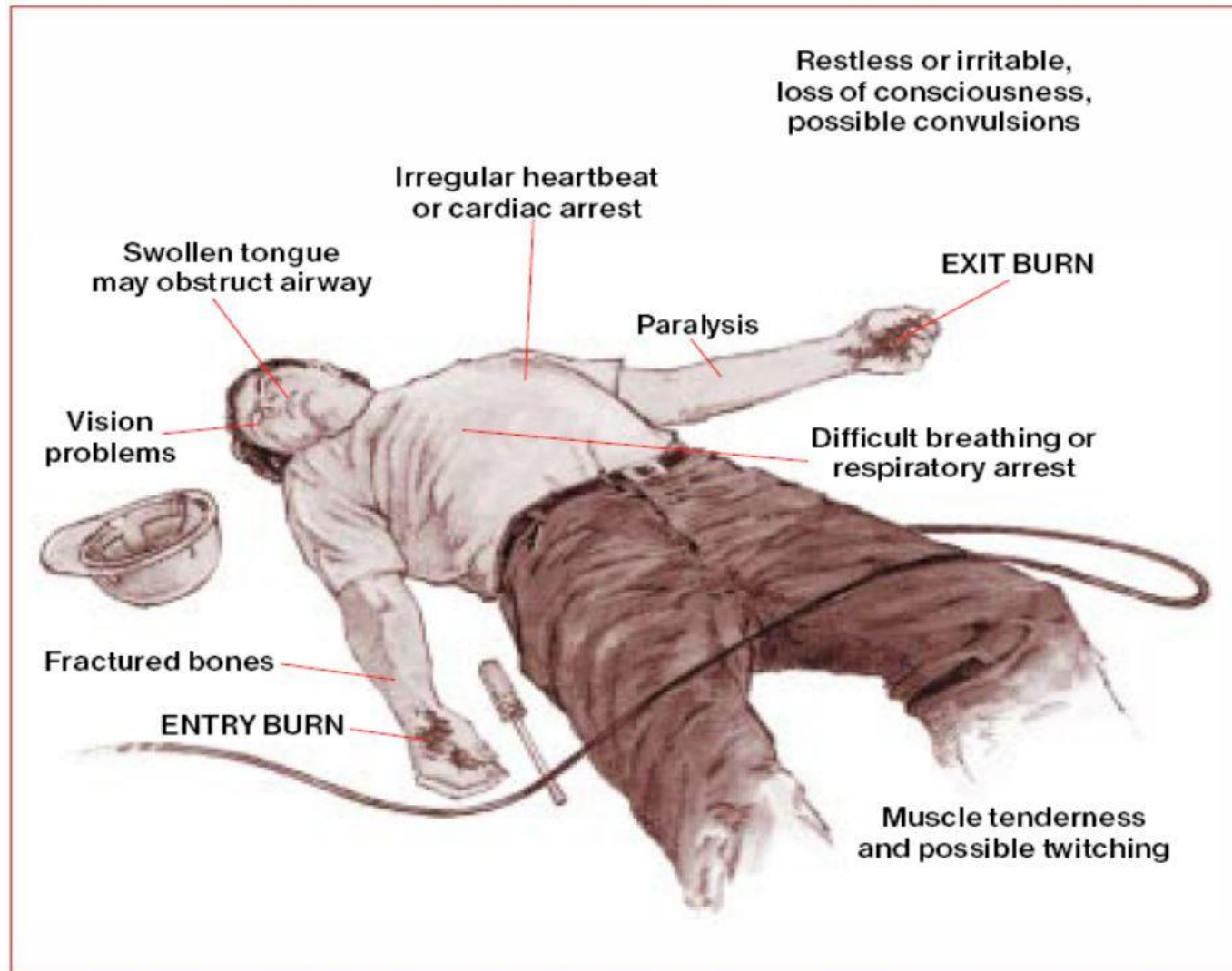

Fig. 7.16. Kurveform i "rein" og "tillempet" B-forsterker (klasse AB)

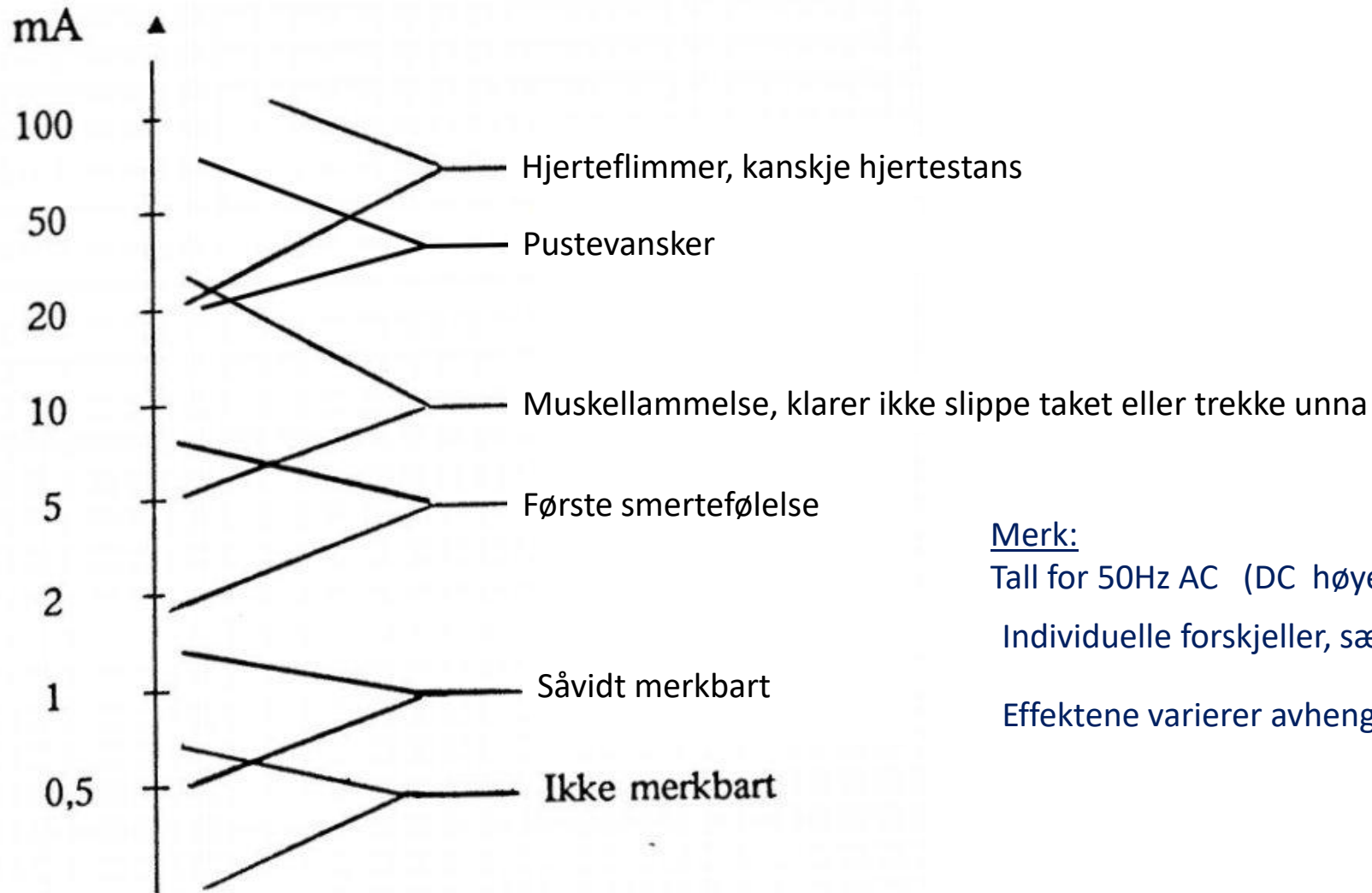
Sikkerhet ved arbeid med elektrisk utstyr

A worker with an electrical injury may have any of a number of signs and symptoms.

Grenser for virkninger av elektrisk strøm

(kilder: <http://www.arcticpeak.com/files/Sikkerhet.pdf>, TS 60479-1 IEC:2005)

Merk:

Tall for 50Hz AC (DC høyere strømgrenser)

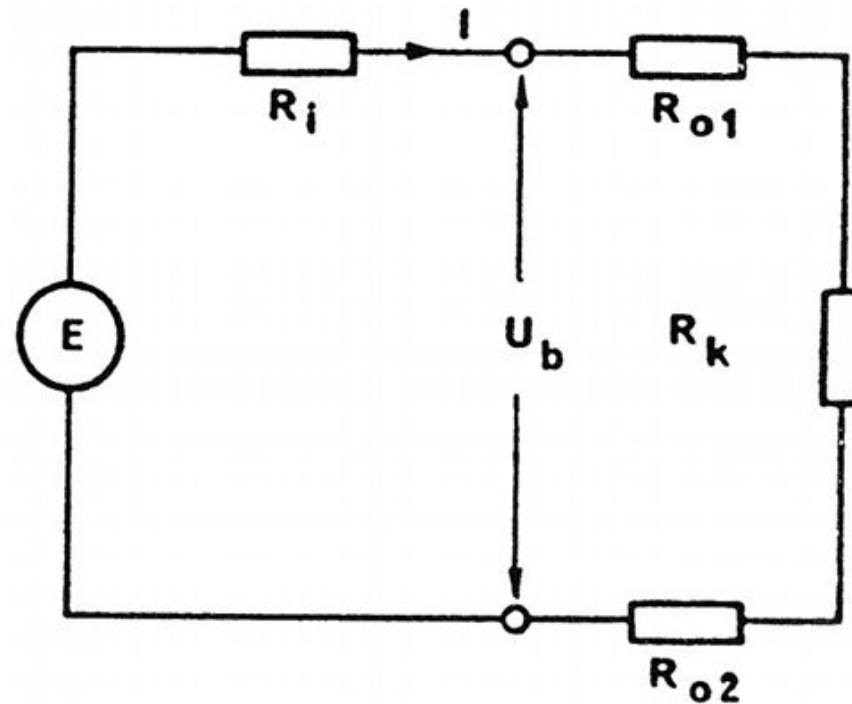
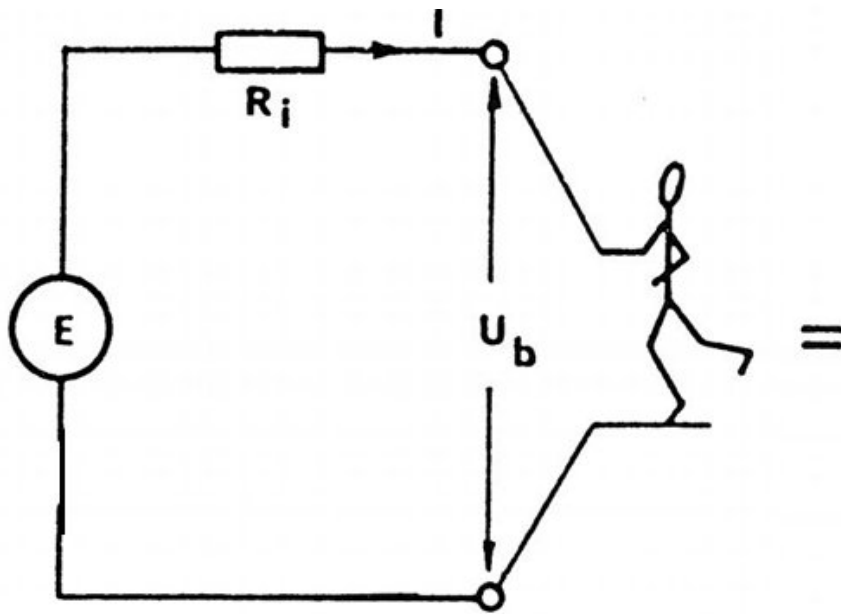
Individuelle forskjeller, særlig mht. smerte

Effektene varierer avhengig av strømveien

Modellbeskrivelse

-

Ohms lov for en person

Eksempler på typiske verdier:

Elnettet: $E=230\text{V}$ $R_i \approx 0$

Likeretter: $E=E_{DC}$ $R_i \approx 0$

Biltetting: $E \approx 30.000\text{V}$ $R_i \approx 2\text{M}\Omega$

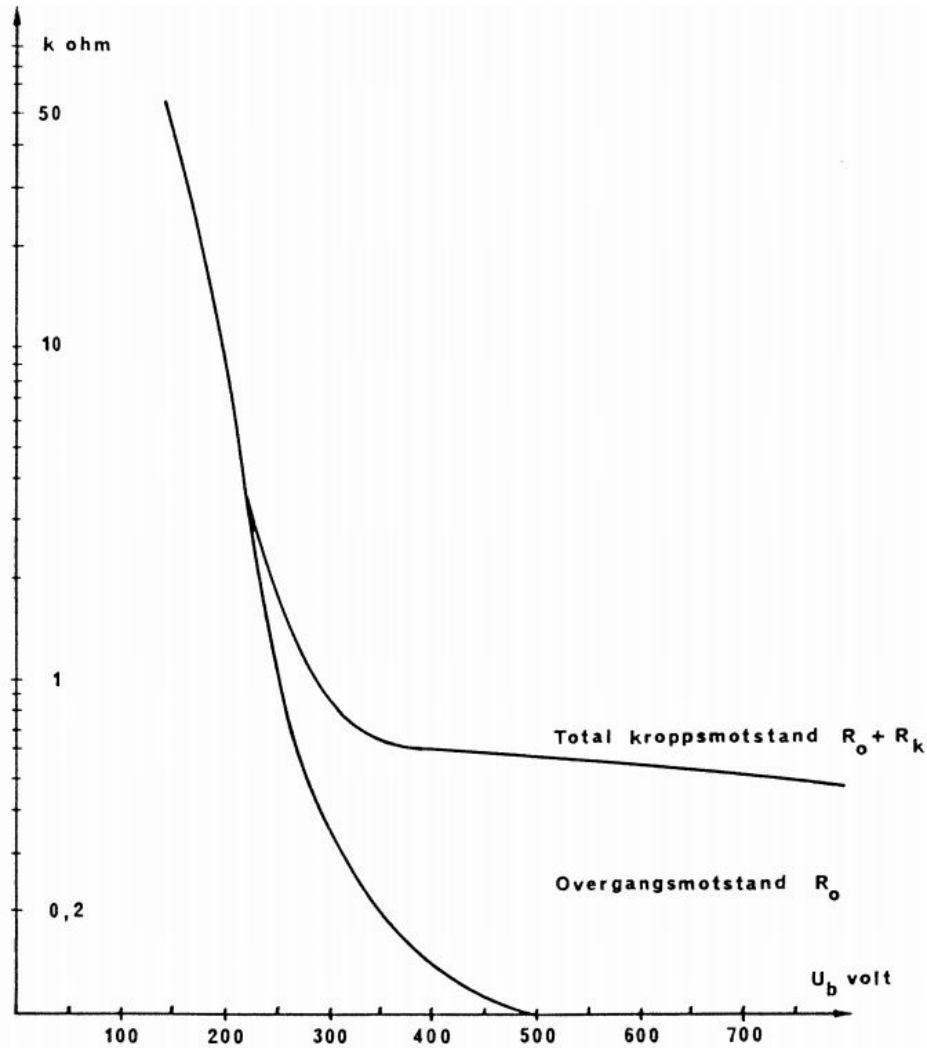
Eksempler på typiske verdier:

Kroppens indre motstand (uskadd): $R_k \approx 500\ \Omega$

Overgangsmotstand (hud) : $R_o \approx 0\text{-}2\text{M}\Omega$

(varierer mye, spennings-, fukt- og skadeavhengig!)

Hudmotstandens spenningsavhengighet

Målinger foretatt ved 50Hz AC
(Resistans avhengig også av kontaktareal)

Over 75V synker R_o mye («forbrenning»)
(Ohmmeter måler ved få Volt spenning)

Ved våt hud synker R_o kanskje til 1/10

Regneeksempel, IT eller TN-nett:

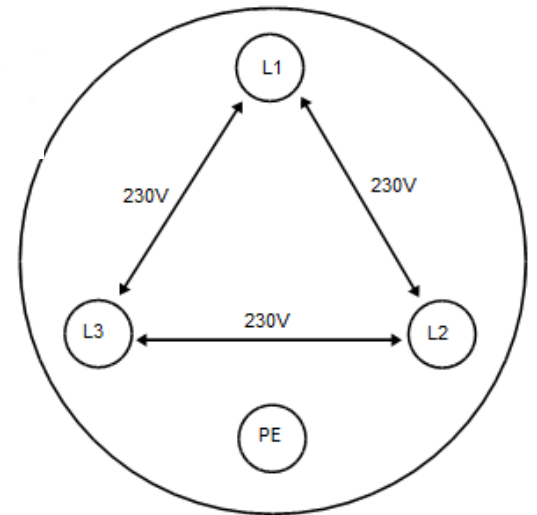
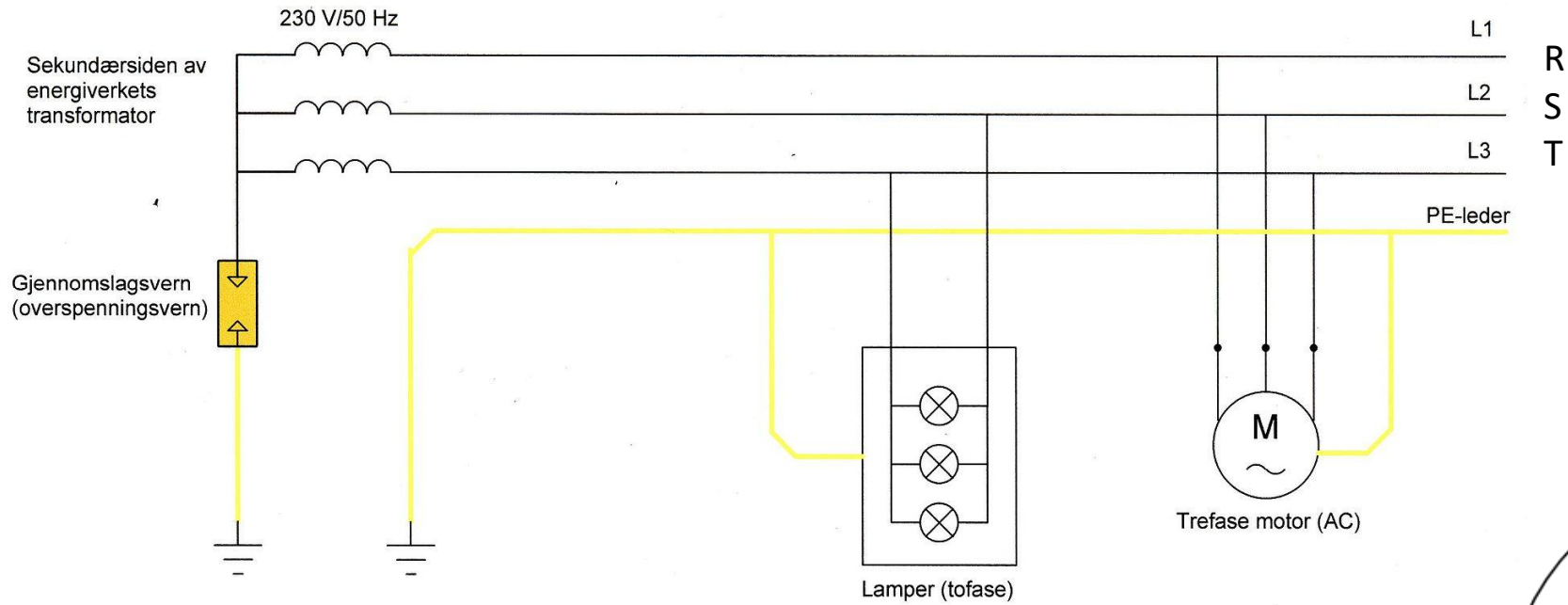
$U=230V$

Avleser $R_o \approx 3000 \Omega$

$$I = \frac{U}{R_i + 2R_o + R_k} = \frac{230}{0 + 6 + 0,5} = 32 \text{ mA}$$

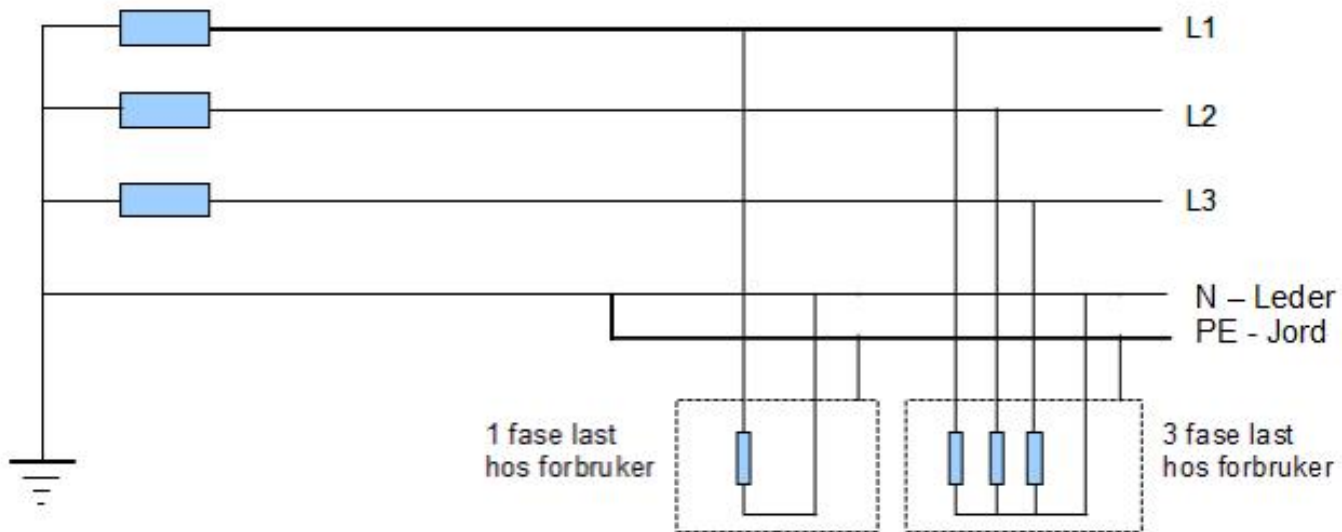
Dette kan være farlig!

IT-nett (IT = Insulated Terra)

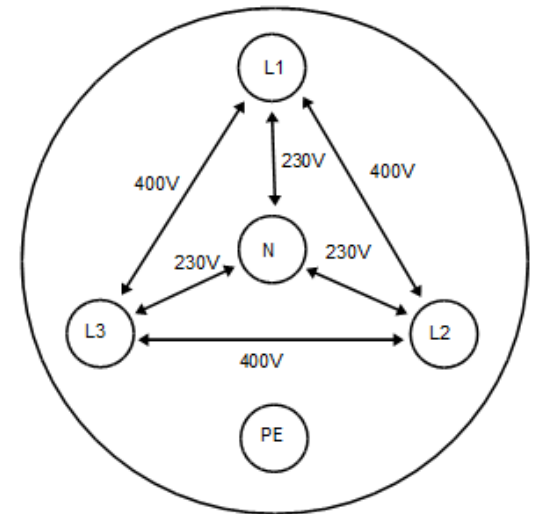

TN-nett (TN = Terra Neutral)

3 Fase transformator
hos strømleverandøren

www.elektrofag.info

Kombinert Jordfeil og apparatfeil i IT-nett

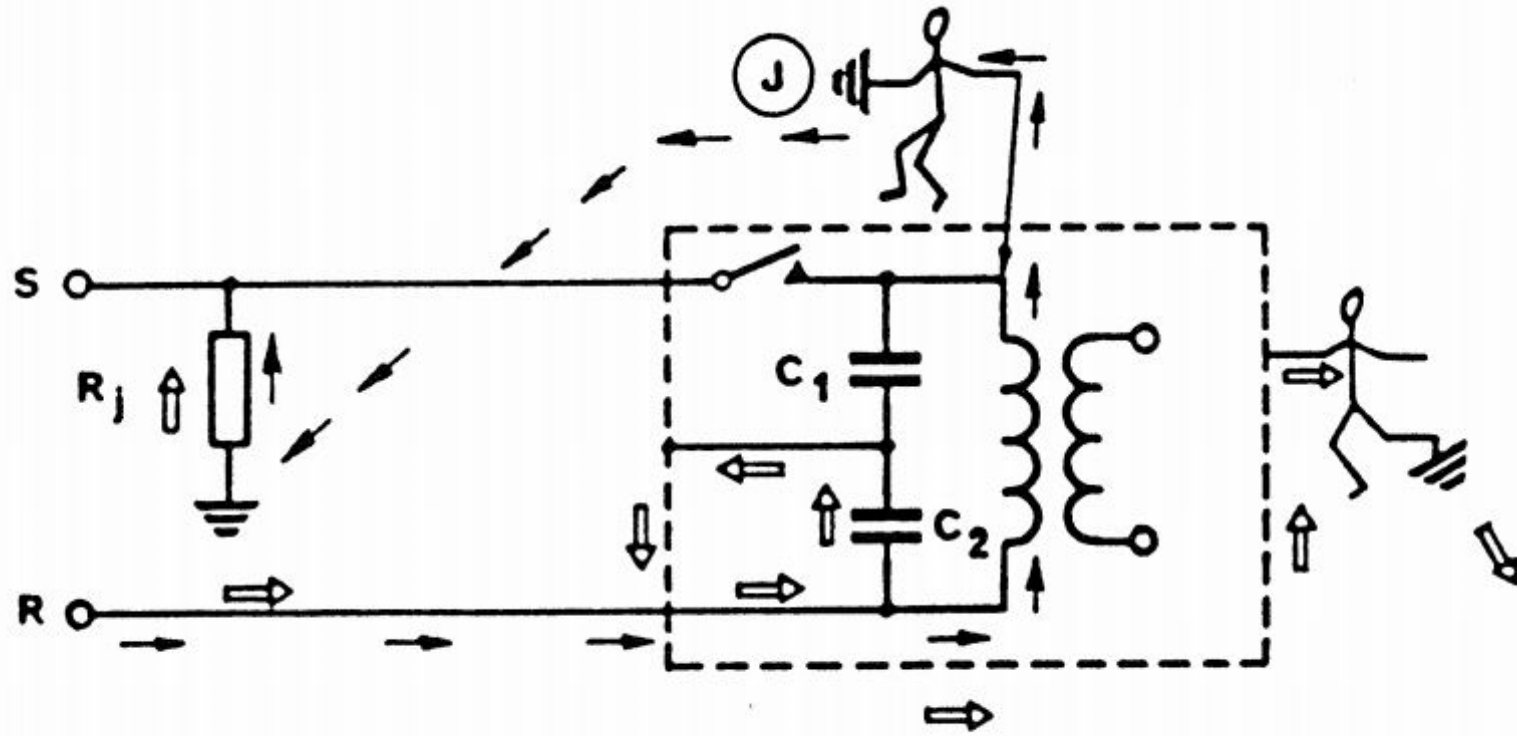

Fig. 7.

Bruk av skilletrafo for å øke sikkerheten

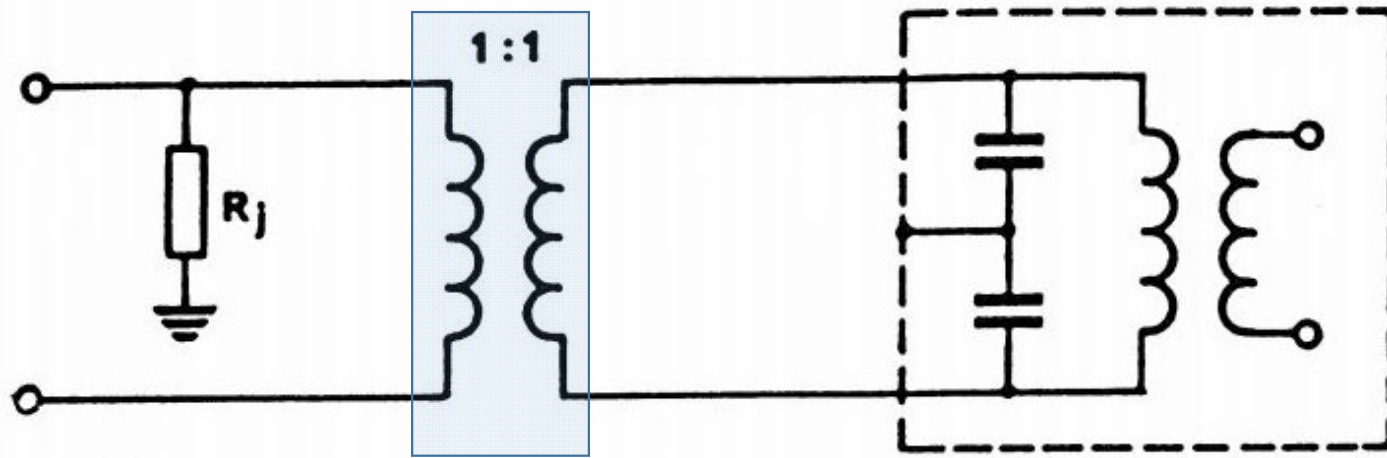
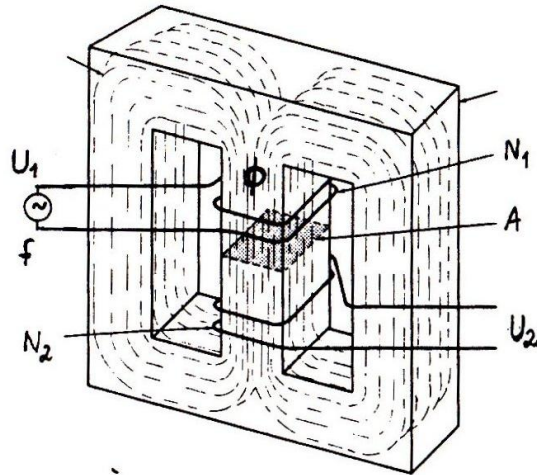

Fig. 8. Bruk av skilletrafo.

Skilletrafoen bryter den mulige strømveien mot jord via nettets jordfeil

Utleddning av designformelen for transformatorer

Indusert spenning i primærspolen vil bli tilnærmet lik den påtrykte spenning U_1 .

Antar at den påtrykte spenning er sinusformet med effektivverdi U_1

Antar at fluksen ϕ i spolen også blir sinusformet

$$\phi(t) = \hat{\phi} \cdot \sin 2\pi f t$$

Den induserte spenning blir da

$$u(t) = N_1 \frac{d\phi}{dt} = N_1 \cdot 2\pi f \cdot \hat{\phi} \cdot \cos 2\pi f t = u_1(t)$$

$$= \hat{U}_1 \cos 2\pi f t = \hat{U}_1 \sin(\omega t - \pi/2)$$

$$U_1 = \frac{\hat{U}_1}{\sqrt{2}} = \frac{N_1 \cdot 2\pi f \hat{\phi}}{\sqrt{2}} = \frac{2\pi}{\sqrt{2}} \cdot N_1 \cdot f \cdot A \cdot \hat{B}$$

Vi får altså for primærspolen sammenhengen:

$$U_1 = \frac{2\pi}{\sqrt{2}} \cdot N_1 \cdot f \cdot A \cdot \hat{B}$$

$$U_1 = 4.44 \cdot N_1 \cdot f \cdot A \cdot \hat{B}$$